

Recenze

Šmída, J., Čech, T., Hormandlová, T., & Jůvová, A. (2024). *Sociální pedagog a jeho role v kontextu potřeb základních škol*. Univerzita Palackého v Olomouci.

Publikace se zabývá rolí sociálního pedagoga v základních školách. Téma je aktivně diskutováno v praxi škol, často přímo prezentováno jako naléhavá potřeba sociálního pedagoga ve škole, pro podporu žáků jakkoliv sociálně hendikepovaných. Tato potřeba se jeví ještě naléhavější po zveřejnění výsledků *Národního monitoringu duševního zdraví, v říjnu 2023*, ze které vyplynulo, že více než polovina žáků devátých ročníků základních škol projevuje známky zhoršeného wellbeingu, tedy subjektivního prožívání životní pohody. Ukazuje se, že současný systém podpory žáků ve školách je v sociální oblasti nedostatečný, což by mohli změnit specializovaní odborníci. Odborné i laické veřejnosti je téma částečně skryté, snad proto, že je lokalizováno na rozhraní sociální a školní pedagogiky.

Zkušený autorský tým Ústavu pedagogiky a sociálních studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci se tématem zabývá dlouhodobě, a to odborným pohledem jak absolventů i vzdělavatelů několika studijních programů *Učitelství*, tak i studijního oboru *sociální pedagogika*, a to je významným vkladem pro celostní pohled na problematiku role sociálního pedagoga v základních školách. Stěžejní část publikace je plnohodnotně podložena výsledky rozsáhlého terénního výzkumu.

Cílovou skupinou této publikace jsou jak odborníci, vědci i studenti v oboru, tak také školy, školní poradenská pracoviště a s nimi praktikuující učitelé, a jako očekávaní příjemci služeb i potřební žáci a jejich rodiny.

Publikace má jasnou, srozumitelnou a logickou strukturu, je velmi přehledná a čtivá. Je členěna do čtyř hlavních kapitol, poskytuje jmenový rejstřík a rozsáhlé přílohy.

V předmluvě autoři představují svou motivaci k napsání publikace, upozorňují, že sociální pozice žáka a jeho rodinné poměry bývají dnes stále častěji limitem a překážkou v dosahování školní úspěšnosti, ale zároveň poukazují na možnosti řešení, které vyplynuly z výzkumů, a to je zavedení pozice sociálního pedagoga. Vysvětlují, proč chtějí přispět k odborné diskusi o smysluplnosti uplatnění sociálních pedagogů ve školách i jejímu legislativnímu ukotvení ve školském zákoně.

První kapitola se zabývá stručně, zároveň však přehledně a srozumitelně, vývojem sociální pedagogiky. Poskytuje úvod do tématu, několik poznámek k historii a nastiňuje koncepty sociální pedagogiky ve vybraných zemích, podrobněji pak v Německu, Španělsku, Spojeném království, Polsku a na Slovensku. Problematiku realizace sociální pedagogiky autoři propojují s uplatněním sociálního pedagoga v dané zemi a zároveň upozorňují, že sociální pedagogika je ve světě poměrně rozšířeným (pedagogickým) oborem a vyvíjí se v úzkém kontaktu se sociální prací, což odpovídá i tuzemským trendům. V závěru kapitoly poukazují na to, že řada vysokých škol realizuje studijní programy zaměřené na sociální pedagogiku, přičemž jejich absolventi se mohou uplatnit jak ve státní správě či oblasti sociálních služeb, tak i v resortu školství, ale aktuálně hlavně v oblasti pedagogiky volného času.

Druhá kapitola se zaměřuje na současné nastavení pozice sociálního pedagoga v českých školách. Zabývá se jak podmínkami legislativními, tak i podmínkami vyplývajícími z praxe škol v rámci neformálního, ale i formálního vzdělávání a výchovy. Popisuje východiska pro nastavení pozice

a poslání sociálního pedagoga, jako toho, kdo aplikuje sociálně výchovné strategie pro zapojení jedinců do společnosti, přes problematiku smysluplného naplňování volného času, práci s ohroženými dětmi a mládeží až k soustavnému působení ve školách. Zde sociální pedagog poskytuje podporu dětem a jejich rodinám, které vykazují problém se sociálním začleněním. Závěr kapitoly popisuje snahy Asociace sociálních pedagogů, která byla založena před dvěma lety a sdružuje odborníky z praxe, studenty a další pracovníky z oblasti sociální pedagogiky, kteří společně usilují o rozvoj oboru a zároveň o legislativní ukotvení pozice sociálního pedagoga mezi pedagogické pracovníky.

Třetí kapitola se prediktivně zabývá rolí sociálního pedagoga přímo v základní škole. Popisuje cílové skupiny pro jeho působení a charakterizuje činnosti, které by měl odborně, v rámci své specializace vykonávat. Autoři činnosti roztřídili do sedmi oblastí, a to prevence a preventivní činnosti, diagnostika a depistáž, intervence a intervenční činnosti, výchovné a vzdělávací činnosti, poradenské, informační a konzultační činnosti, metodické a koordinační činnosti a činnosti k vlastní osobě. Závěr třetí kapitoly zahrnuje popis kompetencí sociálního pedagoga, jak autorům vyplynul ze současného poznání problematiky. Kompetence byly přehledně rozčleněny na osobnostní a profesní, přičemž ty profesní logicky vychází z činností, které autoři sociálnímu pedagogovi ve škole přisuzují. Při formování kompetencí bylo vzato do úvahy stanovisko Mezinárodní asociace sociálních pedagogů (AIEJI). Autoři upozorňují, že koncem roku (2024) vyjde Metodika práce pro sociální pedagogy, která bude jistě podporou a pomocí nejen pro sociální pedagogy samotné, ale i pro vedení škol.

Nejrozsáhlejší, a jak autoři uvádí, i stěžejní kapitolou publikace je ta čtvrtá, která podává zprávu o rozsáhlém výzkumu o uplatnitelnosti pozice sociálního pedagoga v základním školství v kontextu empirických zjištění. Předkládá aktuální potřeby základních škol dle krajů a velikosti škol a výsledky uplatnitelnosti pozice sociálního pedagoga podle čtyř kritérií, a to podle 1) podílu vykonávaných činností, 2) podle hlavní a vedlejší činnosti sociálního pedagoga, 3) podle podílu žáků se sociálním znevýhodněním a 4) podle uváděné potřeby a podílu žáků se sociálním znevýhodněním. Do studie se zapojilo 1 280 základních škol prostřednictvím svých ředitelů. Cílem výzkumu bylo objasnit potřebnost a uplatnitelnost pozice sociálního pedagoga v prostředí základních škol v souvislosti se současnými potřebami škol. Autoři deklarují, že zavedení pozice sociálního pedagoga do škol nevyřeší úplně všechny sociální problémy, ale může se v praxi stát oporou pro potřebné žáky a jejich rodiny na cestě k rovným příležitostem ve vzdělávání.

Publikace je psána odborným jazykem respektujícím současnou oborovou terminologii, ale zároveň ukazuje cestu, jak problematiku vhodně přenést do praxe základních škol a poskytnout ji učitelským kolektivům, vedení škol, jednotlivým učitelům i rodičům žáků, potenciálním uživatelům působení sociálního pedagoga ve školách. Kopíruje a rozkrývá současné trendy školské politiky státu, odvážně respektuje aktuální situaci ve školách a predikuje požadavky takzvaných velkých revizí rámcových vzdělávacích programů, které se aktuálně vyskytují ve formě návrhů a do škol mají být aplikovány za tři roky. Věřím, že již s pozicí sociálního pedagoga, jako plnohodnotného člena školního poradenského pracoviště, který bude odborně realizovat podporu potřebným žákům i jejich rodinám. Publikaci doporučuji všem odborníkům v oboru, studentům i učitelům z praxe, kteří se tématem zabývají. Pojdme téma sociálního pedagoga do škol podrobněji a opakovaně diskutovat a zviditelnit. Je nejvyšší čas!

Jaroslava Ševčíková
Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Autorka recenze

PhDr. Jaroslava Ševčíková, Ph.D., je absolventkou studijního programu Učitelství sociálních a zdravotních předmětů pro střední odborné školy, absolventkou doktorského studijního programu Pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, kde aktuálně působí jako odborná asistentka. Zaměřuje se na obecnou didaktiku a pedagogiku volného času. Je lektorkou DVPP. Zároveň je praktikující učitelkou Střední školy Kostka, s.r.o., kde vyučuje pedagogiku v oboru pedagogické lyceum.

ORCID iD: 0000-0002-6701-519X

Autoři publikace

Mgr. Jan Šmída je absolventem studijních programů Vychovatelství a Sociální pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, kde v současnosti studuje doktorský studijní program Pedagogika. Ve své odborné a výzkumné práci se zaměřuje na profesní uplatnění sociálních pedagogů v českém školství, vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním či prevenci rizikového chování. Od roku 2022 působí v Asociaci sociálních pedagogů na pozici místopředsedy. Je hlavním řešitelem projektu Podpora zkvalitnění práce sociálních pedagogů ve školách.

ORCID iD: 0000-0002-1807-2884

Doc. PhDr. Tomáš Čech, Ph.D., je absolventem studijního programu Učitelství pro 1. stupeň ZŠ a Speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity, kde také dokončil doktorské studium v programu Pedagogika. V něm se také v roce 2011 úspěšně habilitoval. Odborně se zaměřuje na problematiku edukace dětí s projevy rizikového chování a poruchami chování a jejich odbornou podporu ve školním prostředí. V posledních letech se výzkumně zaměřuje také na další sociální aspekty školního prostředí, mj. uplatnitelnost sociálních pedagogů v rámci školních poradenských pracovišť a kvalitu klimatu a vztahů v prostředí školy. V letech 2009–2017 zastával pozici předsedy České pedagogické společnosti, aktuálně je členem výkonného výboru.

ORCID iD: 0000-0002-8248-1375

Mgr. et Mgr. Tereza Hormandlová je absolventkou studijních programů Sociální pedagogika a volný čas a Speciální pedagogika pro učitele na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Aktuálně dokončuje doktorský studijní program Pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Ve svém disertačním výzkumu se zabývá odbornou podporou dětí se specifickými vzdělávacími potřebami a sociálním znevýhodněním na základní škole. Působí na Katedře speciální a inkluzivní pedagogiky Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně na pozici asistentky a také jako Snoezelen terapeutka.

ORCID iD: 0000-0003-2066-9724

Mgr. PaedDr. Alena Jůvová, Ph.D., je absolventkou oborů Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů a Pedagogika se zaměřením na školský management na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně a doktorského studijního programu Pedagogika na Masarykově univerzitě v Brně. V současné době působí jako odborná asistentka na Ústavu pedagogiky a sociálních studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Ve své práci se zaměřuje na environmentální edukaci, pedagogiku volného času, sociální pedagogiku a vzdělávání sociálních pedagogů. Působí jako výkonná redaktorka vědeckého časopisu E-pedagogium.

ORCID iD: 0000-0002-4097-5641